

Відгук

офіційного опонента про дисертацію Галини Вікторівни Сікори «Фонетика сучасного львівського мовлення», подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова (Київ, 2021, 532 с., основний текст – 194 с.)

Образ міста формує його історія, яка накладається на культуру й мову його мешканців. Львів – місто з непересічною історією, а відтак – з особливою культурою та мовленням. *Genius loci* творить неповторну атмосферу міста, його самобутність, закорінену в часі. Нашарування різних епох і культур у поєднанні зі своєрідною ментальністю мешканців міста творять Львів багатолікий: «міфологізовано австро-угорський, ностальгійно польський, радикально націоналістичний, суперечливо радянський, контрастно український, зрештою, Львів особистий» (*Leopolis multiplex*. Київ, 2008, с. 1).

Львів, як і будь-яке інше місто, має свою мову. Він промовляє до нас «своїми вулицями, площами, водами, островами, садами, будівлями, пам'ятниками, людьми, історією, ідеями» (Топоров В. *Миф, ритуал, символ, образ*. Москва, 1995, с. 274). Мовлення Львова творять особистості, а радше їх ідіолекти, які формують особливості територіальні (місце народження та проживання), часові (епоха, вік), професійні (освіта, фах), соціальні (статус, оточення), етичні та естетичні (рівень культури та виховання).

Сучасне львівське мовлення, а саме його фонетичну систему, яка, як відомо, є найбільш консервативною та стійкою до змін, в українському мовознавстві комплексно проаналізовано вперше. Тому безперечного схвалення заслуговує вибір об'єкта дослідження – українське усне мовлення львів'ян початку ХХІ ст., проаналізоване з огляду на історичні передумови та специфіку функціонування в контексті наддністрянського говору та літературного стандарту. Підтверджує незаперечну наукову новизну й актуальність роботи недостатність вивчення міського лінгвофеномену, а передусім – фонетичного рівня львівського сучасного мовлення.

Актуальність і водночас значущість роботи посилює складність її об'єкта – мовлення міста, специфіку якого визначають такі основні аспекти:

- міське мовлення як компонент національної мови є фактично середником між діалектом і літературним стандартом: базуючись на першому, воно є підґрунтям другого, основою формування літературної мови чи її національних варіантів;

- система мовлення міста охоплює елементи літературного стандарту, міського просторіччя, діалектного мовлення, мовлення соціальних, професійних, молодіжних груп;
- незаперечний вплив позамовних чинників, зокрема історичних передумов;
- специфіка добору респондентів, коріння кожного з яких «в глибину львівської бруківки має різну кількість поколінь» (Хобзей Н. Післяслово до «переднього слова». *Лексикон львівський: поважно і на жарт*. Львів, 2019. С. 440), та ін.

Достовірність опрацьованого матеріалу не викликає жодних застережень, адже джерельною базою роботи слугували матеріали фіксації усного мовлення львів'ян – тексти і відповіді на запитання, запис яких розпочато майже 20 років тому. Це дало змогу сформувати унікальну авторську фонотеку й текстотеку. Залучено також матеріали, ексцерповані із джерел масової комунікації, діалектних словників та атласів, дескриптивних студій.

Відповідно до задекларованих у дослідженні завдань – дослідити особливості вокалізму, консонантизму та просодії в мовленні львів'ян, з'ясувати генезу фонетичних рис та проаналізувати відношення фонетичних особливостей українського львівського мовлення до діалектного довкілля – послідовно й системно скомпоновано структуру роботи. Об'єкт і предмет дослідження окреслено чітко й вичерпно.

Традиційно у вступі обґрунтовано актуальність дослідження, окреслено мету та завдання роботи, об'єкт і предмет, джерела й методи дослідження, а також розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи, особистий внесок дисертантки, подано інформацію про апробацію основних результатів, публікації та структуру роботи.

У першому розділі «*Львівське мовлення – об'єкт лінгвістичних студій*» сформульовано основні теоретичні аспекти поставленої проблеми (с. 23–46), що засвідчує серйозну фахову підготовку дослідниці.

У підрозділі 1.1 Галина Сікора описує історичні передумови, що значною мірою вплинули на формування мовлення львів'ян, причини і наслідки впливів інших мов. Аналіз різноаспектних досліджень про львівське мовлення дав підстави дійти висновків про «термінологічний різнобій» на позначення львівського мовлення, який авторка намагалася упорядкувати в таблиці (додаток А, с. 283–284).

Детальний аналіз студій, які репрезентують різні дослідницькі візії та підходи, містять підрозділи 1.2–1.3. Цілком доречно дисертантка виокремлює дві групи студій: синхронний мовний портрет міста та діахронний. Вичерпно проаналізовано не тільки дескриптивні праці, а й лексикографічні. Увагу зосереджено також на аналізові польського, російського, єврейського мовлення Львова та українсько-іншомовним взаємовпливам.

Підрозділ 1.4, який слугує послідовним переходом до основного предмета дослідження – фонетичних й акцентних рис українського львівського мовлення, присвячено фонетиці міського мовлення. Детально проаналізовано історіографію урбанолінгвістичних праць, зокрема зосереджено увагу на дослідженнях фонетики мовлення містян.

Другий розділ містить присвячено особливостям *вокалізму* львівського мовлення, що передбачає характеристику таких явищ, як: підвищення та обниження вокалів, вокальну епентезу та гармонію, а також аналіз звуків за ознаками: лабіалізація ([a]) та її відсутність ([e]), напруженість ([и]), збереження етимологічних звуків ([o]) та простежено ширше функційне навантаження звука [i] (підрозділи 2.1–2.9).

Особливості системи *консонантизму* (третій розділ) простежено в кількох аспектах: репрезентовано й систематизовано репертуар явищ, проаналізовано їх функціонування в мовленні соціуму Львова, з'ясовано їхню генезу й поширення, а також виокремлено риси, відмінні від літературної норми.

Структуру розділу визначають основні типи фонетичних змін, серед яких: зміни звуків у процесі мовлення (протеза, метатеза, епентеза); особливості артикуляції приголосних щодо їх довготи та м'якості (відсутність подовження м'яких приголосних, депалаталізація, палатальність), комбінаторні зміни якісного характеру (асиміляція, дисиміляція), функційне навантаження консонантів та явищ заміни, чергування, хитання (підрозділи 3.1–3.12). Акцентовано й на особливостях вимови іншомовних слів, а саме на реалізації звукосполуки [au], що особливо на часі, зважаючи на важливість кодифікації нової редакцією правопису.

До кожного розділу подано короткі висновки, які узагальнюють результати дослідження.

Підсумовуючи аналіз цих двох розділів, хочу зазначити таке. Ґрунтовний аналіз найважливіших фонетичних рис львів'ян дав змогу Галині Вікторівні відтворити якнайповнішу фонетичну парадигму. Імпонує, що дисертантка

виходить за межі моделі репрезентації часопростору «тут-і-тепер»: з одного боку, Галина Сікора заглиблюється в генезу явища, простежуючи його динаміку, а з іншого – репрезентує його просторову проєкцію, поширення в діалектному просторі. Важливо, що до маловідомих слів подано значення, а до запозичень – іншомовні відповідники, що значною мірою збільшує цінність роботи.

У четвертому розділі «Акцентно-фонетичні явища» простежено особливості наголошування, просодичну специфіку щодо тривалості та тону наголошених вокалів, а також фонетичні зміни в процесі редукції (алегроформи, що є виявами афери, синкопи, апокопи) (підрозділи 4.1–4.3). Важливо, що аналіз усіх фонетичних рис ілюструють численні приклади, а також коментарі фахівців.

Виразною особливістю аналізованих говірок є специфіка наголошування, що «зумовлено історичними особливостями розвитку міста» (с. 157). Із-поміж «виразних маркерів львівського акценту» авторка цілком виправдано називає парокситонне наголошування, проблема походження якого є дотепер актуальною та дискусійною. Л. Коць-Григорчук кваліфікувала це явище як рівноцінну українсько-польську «співдію» (*Лінгвістично-географічне дослідження українського діалектного простору*. Нью-Йорк; Львів, 2002, с. 57). Цікавими є міркування Галини Вікторівни щодо походження цього явища.

Схвально, що авторка не приховує суперечливих моментів, протиріч, сумнівів і труднощів, а, аналізуючи припущення опонентів, часто пропонує власне бачення, запрошуючи до пошуку: щодо обниження основного вияву фонем /и/ під наголосом (с. 61), нормативності твердої вимови консонантів перед [i] < [*o] (с. 96) та ін.

Логічно завершують виклад основного змісту роботи об'єктивні й достовірні висновки (с. 189–194), серед яких, на мою думку, найважливіші такі: щодо кореляції диференційних фонетичних рис із соціальними характеристиками мовців (вік, освіта), комунікативними сферами функціонування (публічне / непублічне мовлення) та намірами мовців (серйозна чи жартівлива розмова); щодо важливості лінгвістичних уподобань, сформованих під впливом мовних традицій у сім'ї, родині чи впливом оточення та ін. (с. 191).

Самодостатню наукову цінність мають додатки, передусім добірка діалектних текстів (с. 330–581).

Детальний огляд фахової літератури (285 позицій) засвідчує наукову ерудицію дослідниці та її здатність самостійно вести науковий пошук.

Багатий фактичний матеріал, його різноаспектність, цікава методика аналізу виявляють, з одного боку, теоретичну і практичну цінність праці й актуальність поставленої проблеми, а з іншого – високу лінгвістичну підготовку її авторки.

Складність та оригінальність об'єкта дослідження, новаторський авторський підхід до аналізу фонетичних явищ нашоухе на роздуми, міркування та запитання, провокуючи до дискусій.

1) Як слушно зазначав Ярослав-Богдан Рудницький, «львівський діалект із фонетичної ... точки зору майже ідентичний з діалектами сусідніх сіл Львова» (с. 47). Які ж відмінні від наддністрянських риси ідентифікують львівське мовлення?

2) Який, на Вашу думку, ступінь збереження львівського мовлення в іншодіалектному (іншомовному) середовищі? Чи помітною є тенденція до перемикання кодів передусім на рівні код (літературний стандарт) / субкод (діалект)?

3) Які критерії добору інформантів та принципи поділу за віковими групами? До прикладу, за якими критеріями до переліку інформантів внесено двох «львів'янок-незнайомок» (сс. 488, 583), чиє мовлення досить складно назвати львівським.

Як зазначила Галина Сікора, щодо добору інформантів застосовано диференційований підхід, з метою простежити динаміку львівського мовлення, порівняти мовлення кількох поколінь. Однак, на мою думку, добір інформантів не цілком рівномірний – 65% репрезентує старшу генерацію львів'ян, у мовленні яких найбільше сконцентровано діалектні риси, і тільки 4% – молодше. Проте певна рація в цьому є, адже саме аналіз ідіолектів львівської інтелігенції, мовлення старшого покоління, дає змогу виявити мовні особливості, які репрезентують найцікавіші, найважливіші і найтипівіші диференційні риси львівської говірки.

Висловлені у відгуку зауваження не знижують загального позитивного враження від роботи, а радше стосуються не принципових питань, чимало з яких дискусійні.

Зміст автореферату й основні положення дисертації ідентичні.

Апробація рецензованої роботи цілком достатня: опубліковано 14 статей, із яких 6 з яких – у фахових виданнях України, 1 – у закордонному збірнику наукових праць, які уповні відображають порушену лінгвістичну проблему. Достовірність отриманих результатів підтверджено на численних міжнародних та всеукраїнських конференціях і симпозиумах.

Аналіз дисертації засвідчив: до захисту подано самостійне, завершене, актуальне й перспективне дослідження, яке може слугувати зразком для написання робіт на матеріалі інших говорів української мови. Практичне значення не викликає сумніву: матеріали можуть бути використані для порівняльного аналізу мовлення інших міст України, а укладений корпус текстів може слугувати джерелом для різноаспектних мовознавчих студій.

Актуальність теми, оригінальна методика аналізу й новизна отриманих наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, дають усі підстави вважати, що дисертація «Фонетика сучасного львівського мовлення» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому Постановою Кабінетів Міністрів України № 567 від 24.07. 2013 р., зі змінами, унесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08. 2015 р. та № 1159 від 30.12. 2015 р., а її авторка – Галина Вікторівна Сікора – заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова.

Офіційний опонент –
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник,
заступник директора з наукової роботи
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ

Т.О. Ястремська

Відгук надійшов до спеціалізованої
вченої ради Д 26.173.01 Інституту україн-
ської мови НАНУ 30 квітня 2021 р.
Учений секретар спецради В.М. Фурса